

Horyzonty Polityki
2021, Vol. 12, N° 38

MACIEJ WILCZYŃSKI

<http://orcid.org/0000-0002-0761-2072>

Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Rzeszowie
MaciejWilczynskiVII@wp.pl

DOI: 10.35765/HP.2018

Wymiar resocjalizacyjny systemu dozoru elektronicznego jako alternatywy dla kary pozbawienia wolności

Streszczenie

CEL NAUKOWY: Artykuł ma na celu dogłębną analizę systemu dozoru elektronicznego oraz jego aspektów resocjalizacyjnych jako alternatywy dla izolacyjnego modelu wykonywania kary pozbawienia wolności.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Autor, analizując teksty źródłowe oraz wykorzystując dane statystyczne, ukazuje resocjalizacyjne możliwości systemu dozoru elektronicznego, a także skutki wynikające z zastosowania tego systemu jako nieizolacyjnego modelu odbywania kary pozbawienia wolności.

PROCES WYWODU: Autor po omówieniu rysu historycznego instytucji dozoru elektronicznego, analizie przesłanek koniecznych do spełnienia, aby możliwe było orzeczenie odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz jego struktury, skupia się na omówieniu jego głównych aspektów resocjalizacyjnych.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Autor zwrócił uwagę na korzyści oraz funkcje resocjalizacyjne nieizolacyjnego modelu odbywania kary pozbawienia wolności. Dzięki danym statystycznym ukazane zostały praktyczne szczegóły funkcjonowania systemu dozoru elektronicznego w Polsce oraz fakt jego coraz powszechniejszego zastosowania.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Przeprowadzenie dogłębnej analizy tekstów źródłowych pozwoliło na jednoznaczne potwierdzenie

Sugerowane cytowanie: Wilczyński, M. (2021). Wymiar resocjalizacyjny systemu dozoru elektronicznego jako alternatywy dla kary pozbawienia wolności. *Horyzonty Polityki*, 12(38), 147-165. DOI: 10.35765/HP.2018.

tezy, że system dozoru elektronicznego odgrywa bardzo istotną rolę w procesie resocjalizacyjnym skazanych. Ponadto dane statystyczne wykazują zdecydowanie korzystny wpływ systemu dozoru elektronicznego na finanse Skarbu Państwa, w związku z czym coraz szerszy zakres stosowania tego modelu wykonania kary pozbawienia wolności wydaje się w pełni uzasadniony.

SŁOWA KLUCZOWE:

prawo karne, kara pozbawienia wolności, zakład karny,
dozór elektroniczny, resocjalizacja

Abstract

THE RESTORATION DIMENSION
OF THE ELECTRONIC SURVEILLANCE SYSTEM
AS AN ALTERNATIVE FOR PENALTY

SCIENTIFIC OBJECTIVE: The article aims to provide an in-depth analysis of the electronic supervision system and its rehabilitation aspects as an alternative to the isolation model of imprisonment.

PROBLEM AND RESEARCH METHODS: The author, by analyzing source texts and using statistical data, shows the social rehabilitation possibilities of the electronic supervision system, as well as the effects of using this system as a non-custodial model of imprisonment.

PROCESS OF THE DISCLOSURE: The author, after discussing the historical outline of the institution of electronic supervision, analyzing the prerequisites necessary to meet a sentence of imprisonment in the electronic supervision system and its structure, focuses on discussing its main aspects of social rehabilitation.

RESULTS OF SCIENTIFIC ANALYSIS: The author drew attention to the benefits and social rehabilitation functions of the non-custodial model of serving a sentence of imprisonment. Thanks to the statistical data, practical details of the functioning of the electronic supervision system in Poland and the fact of its increasingly common use have been shown.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, RECOMMENDATIONS: Conducting an in-depth analysis of source texts allowed for unequivocal confirmation of the thesis that the electronic supervision system plays a very important role in the rehabilitation process of convicts. Moreover, the statistical data show a definitely positive impact of the application of the electronic supervision system on the finances of the State Treasury, therefore, the increasingly

wider scope of application of this model of imprisonment seems to be fully justified.

KEYWORDS:

criminal law, imprisonment, prison, electronic supervision, resocialization

WSTĘP

Obecnie w polskim systemie prawnym najbardziej surowym rodzajem kary, jaka może zostać orzeczona za popełnione przestępstwo, jest bezwzględna kara pozbawienia wolności. Osoba skazana jest izolowana od społeczeństwa i przymusowo umieszczana w zakładzie karnym, gdzie powinna zmienić swoje zachowania na tyle, aby możliwa była jej readaptacja społeczna.

Celem wykonania kary pozbawienia wolności jest wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, a w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa (Kodeks karny wykonawczy, 1997). Dostyc często jednak izolacja stanowi duży problem w powrocie do życia codziennego, ponieważ oprócz konieczności przebywania w zakładzie karnym, dalsze dolegliwości dla osoby skazanej polegają na poddaniu jej rygorom regulaminu więziennego, ograniczeniom w sferze kontaktów z osobami spoza zakładu karnego oraz ograniczeniom lub brakiem możliwości wyjścia na wolność w ramach przepustek. Zbiór wyżej wymienionych dolegliwości wywołuje u osadzonych stany napięcia i niezadowolenia oraz sprawia, że więźniowie na ogół mają trudność z akceptacją nowych form zachowań. Wieloletnie osadzenie w jednostce penitencjarnej będzie skutkowało przyzwyczajeniem się skazanych do życia w izolacji, rozpadem więzi rodzinnych oraz utratą kompetencji społecznych, co niejednokrotnie przełoży się na powrót do przestępstwa, czyli recydywę.

W przypadku osób, które popełniły zbrodnie, osadzenie w zakładzie karnym jest nieuniknione, lecz alternatywą dla osadzenia w jednostce penitencjarnej osoby skazanej za występki może być wykonanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

RYS HISTORYCZNY

Idea dozoru elektronicznego pochodzi ze Stanów Zjednoczonych, gdzie już w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku rozważano monitorowanie skazanych, a w 1983 roku wprowadzono je do amerykańskiego systemu prawnego pod pojęciem aresztu domowego (Lachowski, 2016). W ślad za pionierami zza oceanu poszła również Europa. Idee sankcji amerykańskiego systemu zaczerpnęła w 1989 roku Wielka Brytania, która na stałe wprowadziła instytucje systemu dozoru elektronicznego w 1999 roku (Kotowski, Kurzępa, 2014). Uregulowanie systemu dozoru elektronicznego jako przeobrażenie kar izolacyjnych w efektywną, praktyczną i korzystniejszą finansowo instytucję wykonywania kar nieizolacyjnych znalazło miejsce między innymi w systemach prawnych Szwecji (1999), Holandii (1999), Szwajcarii (1999), Włoch (2001), Francji (2002) i Portugalii (2002) (Lachowski, 2016).

Historia legislacyjna związana z dozorem elektronicznym w Polsce rozpoczęła się w 2007 roku od uchwalenia ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Ustawa o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, 2007). Zgodnie z treścią przytaczanej ustawy, dozór ten polegał na kontrolowaniu zachowania skazanego przebywającego poza zakładem karnym przy użyciu aparatury monitorującej, czyli urządzeń elektronicznych oraz instalacji i systemów, które zawierają służące tej kontroli podzespoły elektryczne lub elektroniczne (Ustawa o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, 2007). Kontrola miała dotyczyć przestrzegania przez osobę skazaną obowiązków nałożonych na nią przez sąd penitencjarny.

System dozoru elektronicznego w Polsce znalazł jednak praktyczne zastosowanie dopiero od 1 września 2009 roku i na dodatek rozpoczął swoje funkcjonowanie częściowo – obejmując początkowo jedynie fragment terytorium Polski. Wraz z upływem czasu zakres przestrzenny systemu rozszerzano o obszary kolejnych apelacji. Proces ten zakończył się 1 stycznia 2012 roku, od kiedy dozór elektroniczny mógł być wykorzystywany na całym terytorium naszego państwa (Mamak, Zajac, 2015).

Sama nazwa ustawy wskazywała, że w początkowej fazie dozór elektroniczny był pomyślany jako system wykonywania kary pozbawienia wolności. Nie była to więc osobna kara tylko instytucja prawa karnego wykonawczego, pozwalająca na wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym. Sąd orzekający nie mógł zdecydować o umieszczeniu skazanego w takim systemie, a całość decyzji odbywała się przed sądem penitencjarnym. Skuteczność dozoru elektronicznego została doceniona przez ustawodawcę, który już dwa lata od założenia pierwszej bransoletki rozszerzył prawne możliwości wykorzystania systemu poprzez nowelizację ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych (Ustawa o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw, 2011). Na mocy tej ustawy dodano możliwość kontroli pobytu skazanych w ramach zakazu wstępu na imprezy masowe.

Największe zmiany nastąpiły z dniem 1 lipca 2015 roku, kiedy to weszła w życie nowelizacja z 20 lutego 2015 roku (Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, 2015). Na jej podstawie dozór elektroniczny stał się elementem wykonywania kary ograniczenia wolności i zniknął z przepisów dotyczących kary pozbawienia wolności. Zostały rozszerzone także możliwości wykorzystania infrastruktury dozoru elektronicznego do wykonywania niektórych środków karnych i środków zabezpieczających (Mamak, Zajac, 2015). W związku z powyższym znowelizowano Kodeks karny wykonawczy – dodając do niego rozdział VIIa poświęcony w całości dozorowi elektronicznemu. Tym samym przestała obowiązywać pierwsza ustawa, która wprowadziła do polskiego systemu prawnego pojęcie dozoru elektronicznego. Pomimo tak fundamentalnych zmian dotyczących dozoru elektronicznego w zakresie wykorzystania go na gruncie kodeksowych kar, już niecały rok później, a mianowicie 11 marca 2016 roku, została uchwalona kolejna nowelizacja (Kodeks karny wykonawczy, 1997). Na mocy powyższej regulacji nastąpiło swoiste odwrócenie reformy poprzez powrót do rozwiązania, w którym to dozór elektroniczny związany był z wykonywaniem kary pozbawienia wolności. Zmiany weszły w życie z dniem 15 kwietnia 2016 roku, a rozwiązanie w niej przyjęte obowiązuje polskie sądy do dziś.

DOZÓR ELEKTRONICZNY

Dozór elektroniczny stosowany jest jako instrument prawny w trzech postaciach:

- jako środek zapobiegawczy stosowany w toku procesu karnego w celu zabezpieczenia jego prawidłowego przebiegu;
- jako kara samoistna orzekana przez sąd w postępowaniu rozpoznawczym;
- jako system wykonywania orzeczonej kary pozbawienia wolności, będący alternatywą dla wykonania jej w zakładzie karnym.

Orzeczenie wykonania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego będzie oznaczało, że skazany nie zostanie umieszczony w zakładzie karnym, ale będzie odbywał karę w warunkach wolnościowych, choć pod ścisłą kontrolą i z istotnymi ograniczeniami.

Do wykonywania dozoru elektronicznego służą następujące środki techniczne:

1. nadajniki,
2. stacjonarne urządzenia rejestrujące,
3. przenośne urządzenia rejestrujące,
4. centrala monitorowania,
5. system teleinformatyczny (Kodeks karny wykonawczy, 1997).

Nadajniki to urządzenia radiowe, nadawcze, wytwarzające energię wielkiej częstotliwości dla potrzeb radiokomunikacji, umieszczone na ręce lub nodze skazanego, wysyłające sygnały odbierane przez stacjonarne urządzenie monitorujące.

Stacjonarne urządzenia rejestrujące są to urządzenia zawierające odbiornik radiowy, zapisujące sygnały wysyłane przez pozostający w zasięgu monitorowania nadajnik i przekazujące je do centrali monitorowania. Urządzenia te są umieszczone na stałe w miejscu stałego pobytu skazanego lub w innym miejscu wskazanym przez sąd penitencjarny, umożliwiając komunikację telefoniczną między skazanym a organami postępowania wykonawczego w czasie przebywania skazanego w tym miejscu.

Przenośne urządzenia rejestrujące są to urządzenia stosowane przez sądowych kuratorów zawodowych, pracowników upoważnionego podmiotu dozoru oraz przez osobę, do której skazanemu zakazano się zbliżać. Zawierają odbiornik radiowy, który rejestruje

sygnały wysyłane przez pozostający w zasięgu monitorowania nadajnik oraz przechowuje uzyskane informacje o przestrzeganiu przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach czy zakazie zbliżania się do określonej osoby. Urządzenia te są wyposażone w interfejs, pozwalający na przekazanie informacji o aktualnym miejscu pobytu skazanego do centrali monitorowania.

Centrala monitorowania to prowadzone przez upoważniony podmiot dozoru centrum komputerowe wyposażone w narzędzia do przetwarzania danych osobowych. Służy do rejestrowania, gromadzenia, odtwarzania, przechowywania, zabezpieczenia i przekazywania uprawnionym organom informacji odnoszących się do przestrzegania przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby.

System teleinformatyczny jest to system służący uprawnionym podmiotom (takim jak np. sądy bądź kuratorzy) do przetwarzania informacji dotyczących wykonywania kar w systemie dozoru elektronicznego.

Sąd, podczas udzielania zezwolenia na wykonanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, za każdym razem bada, czy nie stoją temu na przeszkodzie warunki mieszkaniowe skazanego. Karę w tym systemie można wykonywać jedynie wtedy, gdy pozwalają na to warunki techniczne, obejmujące w szczególności liczbę oraz zasięg dostępnych nadajników i rejestratorów oraz możliwości organizacyjne ich obsługi.

ROZPOCZĘCIE DOZORU ELEKTRONICZNEGO

Osoba skazana, która ubiega się o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego, składa pisemny wniosek do sądu okręgowego właściwego dla miejsca zamieszkania (lub miejsca odbywania kary w przypadku osób, które już przebywają w zakładzie karnym)

o udzielenie stosownego zezwolenia. Wraz z wnioskiem należy dostarczyć pisemną zgodę wszystkich osób pełnoletnich, które zamieszkują ze skazanym w miejscu, gdzie kara będzie wykonywana. Dozór elektroniczny nie może być zastosowany bez pisemnej zgody tych osób, złożonej do sądu. Niezbędnym warunkiem ubiegania się o odbywanie kary w systemie dozoru elektronicznego jest konieczność posiadania miejsca stałego pobytu. Ponadto lokal, w którym ma być wykonywany dozór, musi spełniać wymogi techniczne, umożliwiające prawidłowe funkcjonowanie systemu. Skazany nie musi być jednak właścicielem lokalu, który wskazuje do odbywania kary w tym systemie. W wyjątkowych przypadkach sąd może postanowić o realizacji dozoru w innym miejscu niż miejsce jego zamieszkania, np. w domu pomocy społecznej, hotelu lub ośrodkach zajmujących się readaptacją społeczną.

Równie istotną kwestią jest to, że zgoda na dozór elektroniczny nie zostanie wydana, jeżeli wobec sprawcy orzeczono karę pozbawienia wolności w wymiarze powyżej jednego roku lub w przypadku, gdy skazany jest wielokrotnym recydywistą – także poniżej jednego roku.

Sąd rozważa również, czy wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego będzie wystarczające do osiągnięcia jej celów, a w dalszej kolejności, w zależności od celu, jaki spełnić ma dozór elektroniczny, podejmowana jest decyzja w sprawie sposobu jego wykonania, tj. czy sprawca będzie odbywał swoją karę w postaci dozoru stacjonarnego, mobilnego czy też zbliżeniowego.

RODZAJE DOZORU ELEKTRONICZNEGO

Z chwilą nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego, która wprowadziła do niego przepisy dotyczące dozoru elektronicznego, pojawiły się trzy jego rodzaje: dozór stacjonarny, mobilny oraz zbliżeniowy. Każdy z nich został stworzony do osiągnięcia innych celów, co ma bezpośredni związek z przesłankami, które muszą być spełnione, aby dany dozór mógł zostać zastosowany.

DOZÓR STACJONARNY

Ustalając zasady odbywania kary sąd penitencjarny określa czas oraz miejsce, w którym skazany zobowiązany jest do przebywania. Czas ten wynosi 12 godzin dziennie oraz do 70 godzin tygodniowo, a miejscem odbywania kary jest miejsce stałego pobytu skazanego. Sąd, wydając postanowienie o rozpoczęciu odbywania kary w systemie dozoru stacjonarnego, określa szczegółowy harmonogram wykonania kary, uwzględniając przy tym wszystkie istotne okoliczności sprawy, takie jak: sytuację mieszkaniową, zdrowotną, zawodową oraz rodzinną skazanego. Skazany może wykonywać czynności związane ze świadczeniem pracy lub życiem społecznym w ściśle określonych godzinach, a w pozostałym czasie natomiast zobowiązany jest przebywać w miejscu stałego pobytu – w zasięgu urządzeń służących do wykonywania dozoru (Mamak, Zajac, 2015).

Czas nieobjęty monitoringiem nadajnika wyznaczony jest tak, aby osoba objęta dozorem elektronicznym mogła wykonywać niezbędne zadania związane z życiem społecznym. Zgodnie z art. 43na Kodeksu karnego wykonawczego są to między innymi:

- świadczenie pracy,
- wykonywanie praktyk religijnych oraz korzystanie z usług religijnych,
- sprawowanie opieki nad osobą małoletnią, osobą niedołązną lub chorą,
- kształcenie i samokształcenie oraz wykonywanie twórczości własnej,
- korzystanie z urządzeń lub zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych,
- komunikowanie się z obrońcą, pełnomocnikiem oraz wybranym przez siebie przedstawicielem,
- utrzymywanie więzi z rodziną lub innymi bliskimi osobami,
- korzystanie z opieki medycznej lub udział w terapii,
- dokonywanie niezbędnych zakupów.

Powyższe wyliczenie stanowi katalog otwarty, co oznacza, że skazany może realizować także inne zadania niż te wskazane wprost w ustawie, pod warunkiem, że odbywać się one będą w czasie nieobjętym obowiązkiem przebywania w miejscu zamieszkania.

Wyżej wskazane zasady opisujące instytucje dozoru stacjonarnego nie wydają się szczególnie skomplikowane. Nasuwa się jednak pytanie, jak powinien zachować się skazany w przypadku, gdy z uwagi na nieprzewidziane szczególne okoliczności będzie zmuszony do przebywania poza miejscem swojego stałego pobytu przez okres dłuższy niż wspomniane 12 godzin dziennie. Odpowiedzi na postawione pytanie udziela art. 43p Kodeksu karnego wykonawczego, w którym ustawodawca uwzględnił, że w przypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, uzasadnionymi względami zdrowotnymi, rodzinnymi lub osobistymi, zawodowy kurator sądowy może zezwolić skazanemu na opuszczenie miejsca wykonywania dozoru stacjonarnego na okres nieprzekraczający jednorazowo 7 dni. Po wyrażeniu takiej zgody, kurator niezwłocznie przekazuje niniejszą informację prezesowi właściwego sądu, upoważnionemu sędziemu lub sędziemu penitencjarnemu, jednocześnie wprowadzając stosowne informacje do systemu komunikacyjno-monitorującego (Kodeks karny wykonawczy, 1997). Powyższy zapis umożliwia skazanemu odbywanie wizyt lekarskich oraz zabiegów medycznych, a także udział w ważnych uroczystościach rodzinnych z dala od domu i bez uszczerbku dla wykonywanej kary. Należy zaznaczyć, że osoba objęta dozorem nie może samowolnie korzystać z tego uprawnienia, ponieważ takie zachowanie bez uprzedniej zgody kuratora traktowane będzie jako naruszenie warunków odbywania kary.

Charakterystyczną cechą systemu dozoru stacjonarnego jest brak możliwości ustalenia bieżącego położenia osoby monitorowanej. Można jedynie sprawdzić, czy osoba ta znajduje się w zasięgu rejestratora, tj. w miejscu określonym przez sąd, czy też samowolnie opuściła lokal, w czasie w którym zobowiązana była do przebywania w nim. Taka sytuacja każdorazowo oznacza, że gdy skazany nie będzie znajdował się w zasięgu rejestratora o wyznaczonej porze, będzie to traktowane jako złamanie ustalonych warunków. Bez znaczenia pozostaje fakt, czy taka osoba znajduje się w innym mieście, czy może tylko na korytarzu nieopodal swojego lokalu.

DOZÓR MOBILNY

Ten rodzaj dozoru pozwala monitorować miejsce pobytu skazanego w czasie rzeczywistym, dając tym samym możliwość dokładnego określenia, gdzie osoba objęta dozorem aktualnie przebywa. Dozór mobilny często stosowany jest w wykonaniu środka karnego w formie sądowego zakazu zbliżania się do określonych osób, zwłaszcza w sytuacji, gdy sprawca popełnił przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego, a także dowolne przestępstwo umyślne z użyciem przemocy, w szczególności na szkodę osoby najbliższej (Mamak, Zając, 2015).

Pod kątem technicznym dozór mobilny nie wydaje się zbyt efektywną metodą odbywania kary. Po pierwsze – bateria znajdująca się w nadajniku GPS noszonym przez monitorowanego nie ma zbyt dużej pojemności, co skutkuje koniecznością jej częstego ładowania. Po drugie – nie ma możliwości nieustającego monitorowania, czy skazany nie zbliża się za bardzo do osoby chronionej. Zatem ewentualne naruszenia nie dają realnej możliwości działania odpowiednich służb w odpowiednim momencie, a mogą jedynie stanowić dowód w późniejszym etapie toczącego się postępowania wobec sprawcy. Jedyną ewentualną korzyścią zastosowania tego rodzaju dozoru jest tzw. czynnik psychologiczny, polegający na tym, że dozorowany będzie przestrzegał zakazu zbliżania się, ponieważ jest świadomy ciągłej obserwacji, a jego położenie nieustannie monitorowane (Mamak, Zając, 2015).

Dozór mobilny wykorzystywany jest również przy orzekaniu obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach. Jako „przebywanie” należy tu rozumieć spędzanie czasu z konkretnymi osobami bądź pozostawanie w określonym miejscu przez dłuższą chwilę. Istotnym, wyróżniającym się czynnikiem jest tu ciągłość przebywania skazanego w ściśle określonym miejscu, z jednoczesnym zamiarem pozostania w nim. Nie można zatem uznać, że „przebywaniem” będzie np. przechodzenie obok miejsca zamieszkania osoby chronionej.

Taki rodzaj dozoru może być skuteczną metodą walki z przestępstwem stalkingu. Stalking polega na uporczywym nękanii ofiary przez stalkera lub podszywaniu się pod nią w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej. W efekcie u ofiar wywoływane jest

uzasadnione uczucie zagrożenia oraz stan, który drastycznie zakłóca jej prywatność i poczucie bezpieczeństwa (Stefański, 2017). Ofiarom stalkingu niejednokrotnie bardziej zależy na odseparowaniu od nich sprawcy, wymierzenie mu zaś odpowiedniej kary pozostaje kwestią drugorzędną. W takich przypadkach sąd może określić minimalną odległość, jaką skazany zobowiązany jest do zachowania od swojej ofiary. Jest to dystans, poniżej którego nie wolno mu się zbliżyć do pokrzywdzonych, a w przypadku niedostosowania się do sądowego zakazu, dalszą część kary prawdopodobnie zmuszony będzie odbywać w zakładzie karnym.

DOZÓR ZBLIŻENIOWY

Dozór zbliżeniowy ma za zadanie kontrolę zachowania przez skazanego określonej minimalnej odległości od osoby wskazanej w orzeczeniu sądu. Jego sposób działania jest zbliżony do dozoru stacjonarnego. Mechanizm polega na współdziałaniu nadajnika noszonego przez skazanego i rejestratora, w który zaopatrzona jest osoba chroniona. Możemy wyróżnić dwa rodzaje rejestratorów – rejestrator stacjonarny oraz rejestrator przenośny, a od woli osoby chronionej zależy, jaki rejestrator znajdzie zastosowanie w konkretnym przypadku. Rejestrator stacjonarny lokowany jest w miejscu zamieszkania osoby pokrzywdzonej i musi mieć stałe podłączenie do prądu. Taki sposób jego umieszczenia powoduje, że rejestrator będzie kontrolował wyłącznie to, czy skazany nie zbliża się do miejsca zamieszkania osoby pokrzywdzonej na odległość mniejszą niż oznaczona przez sąd. Takie rozwiązanie nie daje żadnej możliwości sprawdzenia, czy skazany nie narusza warunków orzeczenia w miejscu innym niż to, gdzie umiejscowiony jest rejestrator. Rozwiązaniem, które częściowo rozwiązuje ten problem, jest zastosowanie rejestratora przenośnego. Nie jest to metoda wolna od wad, gdyż konieczne jest, aby osoba chroniona nieustannie była w posiadaniu rejestratora, bez względu na to, gdzie przebywa w danej chwili, a to z kolei przekłada się na ryzyko jego uszkodzenia lub utraty.

Zastosowanie dozoru zbliżeniowego obarczone jest ryzykiem również dla samego skazanego, albowiem nie ma on żadnych informacji, gdzie osoba chroniona znajduje się w danej chwili, w związku

z czym może wystąpić sytuacja, w której znajdzie się on w jej pobliżu, choć wcale nie będzie to działanie zamierzone. Największe niebezpieczeństwo nieumyślnego znalezienia się w bezpośrednim zasięgu rejestratora zachodzi w przypadku zamieszkiwania w małym mieście lub wsi. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że osoba skazana oraz pokrzywdzona znajdą się w tym samym czasie w sklepie lub kościele (Mamak, Zając, 2015).

Pomimo wskazanych wyżej niedoskonałości, dozór zbliżeniowy jest systemem bardzo praktycznym, który daje duże szanse na zrealizowanie założonych celów.

WYMIAR RESOCJALIZACYJNY DOZORU ELEKTRONICZNEGO

Analizując resocjalizacyjne aspekty dozoru elektronicznego należy wskazać, że wykonywanie kary pozbawienia wolności w tym systemie pozwala osobie skazanej na funkcjonowanie w otwartej przestrzeni społecznej, co sprzyja osiągnięciu celów resocjalizacji penitencjarnej i kary pozbawienia wolności. Na uwagę zasługuje przede wszystkim fakt, że więzienie, będące miejscem pobytu o charakterze wymuszonej izolacji, należy do szczególnego rodzaju instytucji, które wytwarzają specyficzne środowisko społeczne, znacznie różniące się od codziennych warunków, w jakich człowiek funkcjonuje. Jest to przede wszystkim środowisko zamknięte przestrzennie, o charakterze izolacyjnym, które umożliwia zaspokojenie wielu podstawowych potrzeb. Resocjalizacja w warunkach izolacji więziennej napotyka na istotne bariery i jest zaburzana przez funkcjonowanie w zakładach karnych zjawisk i mechanizmów sprzecznych z założonymi celami oddziaływań penitencjarnych oraz kary pozbawienia wolności. Pobyt w więzieniu nie tylko stanowi istotną niedogodność w postaci pozbawienia wolności, lecz także utrudnia możliwość decydowania o własnej aktywności życiowej oraz ogranicza więzi z dotychczasowym środowiskiem społecznym (rodzinnym, zawodowym, koleżeńskim itp.).

Skazany objęty monitoringiem dozoru elektronicznego nie jest narażony na doświadczanie negatywnych skutków, które niesie ze sobą pobyt w zakładzie penitencjarnym. Odbywanie kary w systemie

dozoru elektronicznego umożliwia przede wszystkim uniknięcie destruktywnych wpływów izolacji więziennej na osobowość skazanego związanych z deprywacją. Badacze zajmujący się tą problematyką wskazują, że w przypadku osób przebywających w zakładach karnych częściej niż u ludzi żyjących w środowisku otwartym następują negatywne zmiany w psychice, zakłócenia w sferze świadomości i uczuć oraz w procesie podejmowania decyzji, co w konsekwencji zwykle prowadzi do licznych zaburzeń zachowania.

Osoba odbywająca karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie jest odseparowana od swojego środowiska i innych grup społecznych, jak ma to miejsce w zakładzie karnym. Pozostaje ona w miejscu dotychczasowego zamieszkania, co pozwala jej zachować więzi rodzinne odgrywające bardzo istotną rolę w re-adaptacji społecznej oraz kontynuować pracę zawodową, a także edukację i inne formy aktywności. System ten zapewnia pełne funkcjonowanie społeczne i normalne prowadzenie życia osobistego pod stałą, lecz dyskretną kontrolą. Skazany może nie tylko przebywać z własną rodziną oraz wypełniać codzienne obowiązki domowe, rodzicielskie, ale również pracować i pomagać rodzinie finansowo, a także realizować wiele innych ważnych czynności. Ponadto dzięki przebywaniu rodzica w środowisku rodzinnym dziecko nie doświadcza niekorzystnych konsekwencji wynikających z rozłąki związanej z wykonywaniem kary pozbawienia wolności w warunkach zakładu karnego (Barczykowska, 2008, s. 341-354).

System dozoru elektronicznego pozwala skazanemu na pełne uczestniczenie w życiu rodziny oraz najbliższego środowiska społecznego i służy przyswajaniu pozytywnych wzorców zachowań oraz wzmocnieniu więzi rodzinnych i społecznych. Również całodobowa kontrola urządzeń monitorujących oraz dozór kuratora sprawiają, że skazany przyswaja sobie pozytywne nawyki kontrolowania swych zachowań oraz gospodarowania swoim czasem. Sytuacja taka sprzyja jednocześnie kształtowaniu postawy odpowiedzialności za swoje postępowanie oraz motywuje do przestrzegania nakazów sądu i norm społecznych. System dozoru elektronicznego zawiera więc elementy samowychowawcze, stymulujące skazanego do prospołecznych zachowań, co jest bardzo ważne w procesie resocjalizacji. Analizując zalety dozoru elektronicznego jako nieizolacyjnego modelu wykonywania kary, należy również odnieść się do kwestii stygmatyzacji.

Skazany odbywający karę w systemie dozoru elektronicznego nie jest narażony na potępienie społeczne (Ornowska, Zduński, 2014), która silnie oddziałuje na dalsze jego funkcjonowanie i stanowi jedną z najważniejszych barier utrudniających readaptację po opuszczeniu zakładu karnego. Podkreślimy, że wielu skazanych to osoby w mniejszym lub większym stopniu dotknięte zjawiskiem marginalizacji i stygmatyzacji społecznej. Najczęściej w świadomości społecznej utrwalany jest obraz więźniów lub ekswięźniów jako ludzi gorszych, których życie jest bezwartościowe moralnie i zdominowane bezwolną grą instynktów, co w konsekwencji prowadzi do pogardzania nimi, a nawet odmawiania im prawa do funkcjonowania w społeczeństwie (Ornowska, Zduński, 2014). Stygmat zawarty w takich ocenach silnie wpływa na dalsze funkcjonowanie skazanego i jest jedną z największych barier utrudniających jego readaptację społeczną (Sarzała, 2014, s. 412). Przebywanie w izolacji więziennej może stanowić więc czynnik wywołujący i pogłębiający te niekorzystne procesy.

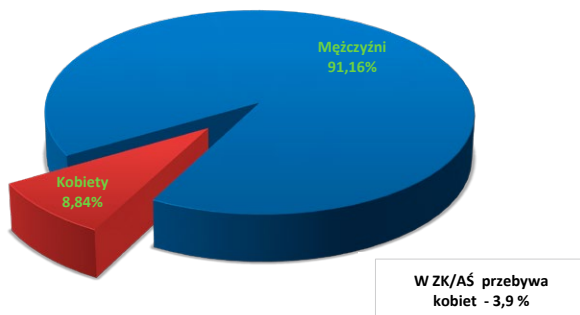
Natomiast kara postrzegana przez osobę skazaną jako sprawiedliwa, wykonywana w warunkach, które nie zaniżają poczucia własnej wartości (jak ma to miejsce w przypadku dozoru elektronicznego), wywołuje poczucie wstydu i uruchamia proces internalizacji wartości prospołecznych, a w dalszej perspektywie reintegrację społeczną skazanego (Kieszkowska, 2012).

DANE STATYSTYCZNE

W 2020 roku w Polsce dokonano ogółem 9857 instalacji środków dozoru elektronicznego. Najwięcej instalacji dokonano w Katowicach – 1954, a najmniej w Rzeszowie – 319. Dla porównania w 2011 roku dokonano 3524 instalacji, z czego najwięcej w Białymstoku – 660, a najmniej w Rzeszowie – 158.

Skazani, którzy odbywają karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, to w ponad 90% mężczyźni.

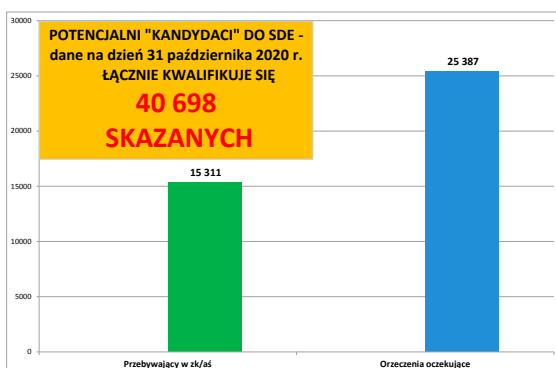
Wykres 1.
Populacja skazanych w SDE – wg płci (październik 2020 r.)

Źródło: <https://sw.gov.pl/assets/82/52/59/a9c3dc5459352637658ba608a5129560849c9ac1.pdf>

Obecnie system dozoru elektronicznego ma pojemność 6 tysięcy miejsc, co oznacza, że karę w tym trybie odbywać może jednocześnie 6 tysięcy skazanych. Na koniec października 2020 roku 5224 osoby odbywały karę w takim trybie, co oznacza, że 776 miejsc pozostało wolnych i możliwych do wykorzystania przez kolejnych skazanych. Do dozoru elektronicznego obecnie kwalifikuje się łącznie ponad 40 tysięcy osób, z czego prawie 1/3 to osoby przebywające w zakładach karnych bądź aresztach śledczych.

Wykres 2.
Potencjalni „kandydaci” do SDE – dane na dzień 31 października 2020 r.

Źródło: <https://sw.gov.pl/assets/75/80/78/994ceaae5fe98e1f23fa49423dd03d44c8b369c5.pdf>

Od momentu uruchomienia dozoru elektronicznego w Polsce odbywanie kary w tym trybie ukończyło już ponad 100 tys. osób (Statystyki Biura Dozoru Elektronicznego).

Istotną kwestią pozostaje temat kosztów ponoszonych przez Skarb Państwa w związku z utrzymywaniem skazanych. Obecnie polski system dozoru elektronicznego cechują najniższe koszty realizacji czynności materialno-technicznych wykonywanych przez ustawowy Podmiot Dozorujący, tj. wzmiankowane konsorcjum firm, wyłonione przez Ministerstwo Sprawiedliwości w drodze przetargu nieograniczonego. Zgodnie z warunkami Umowy Nr 19/2014 na usługę rozwoju i eksploatacji SDE, zawartej w dniu 25 kwietnia 2014 roku pomiędzy Skarbem Państwa – Ministrem Sprawiedliwości a Konsorcjum Impel, zostało osiągnięte unikalne w Europie rozliczenie dobowego kosztu za odbywanie kary przez jednego skazanego w systemie dozoru elektronicznego. Koszt ten wynosi 10,86 zł za osobodobę skazanego, co daje średniomiesięczny koszt wykonywania kary w wysokości 331 zł. W zestawieniu z kosztem miesięcznym wykonywania kary w warunkach bezwzględnej izolacji w zakładzie karnym lub areszcie śledczym, koszt wykonywania kar w systemie dozoru elektronicznego jest ponad 8-krotnie niższy. Dla porównania, średni miesięczny koszt wykonania kary pozbawienia wolności w jednostce penitencjarnej wynosi aktualnie ok. 3100 zł.

PODSUMOWANIE

Dozór elektroniczny jest niewątpliwie alternatywą dla kary pozbawienia wolności odbywanej w zakładzie karnym i wydaje się dobrym rozwiązaniem dla osób, które dopuściły się popełnienia występku, ponieważ pobyt w zamkniętym zakładzie karnym oddziaływałby na nie bardzo niekorzystnie. System ten umożliwia skazanym funkcjonowanie w społeczeństwie bez konieczności ich izolacji, jednocześnie dając im szansę na naprawę popełnionych błędów.

Z analizy przedstawionej w niniejszym artykule wynika, że technologia dotycząca omawianego zagadnienia znajduje coraz częstsze zastosowanie, stale się rozwija, lecz nie jest wolna od wad. Zastosowanie usprawnień powinno mieć na celu przede wszystkim powstrzymanie skazanego przed celowym kontaktem z osobą

pokrzywdzoną, a modernizacja nadajników powinna zapewniać wykorzystanie takich czynników, które oddziaływałyby na skazanego w taki sposób, aby ten nie mógł zbliżyć się do osoby chronionej. Zmiany te mogłyby polegać na wydawaniu sygnału ostrzegawczego przez nadajnik, automatyczne zawiadomienie odpowiednich służb, które umożliwiłoby natychmiastową interwencję, bądź generowanie potencjałów elektrycznych, które skutecznie zniechęciłoby skazanego do kontynuowania zbliżania się do osoby chronionej.

Analizując karę pozbawienia wolności w jej warstwie resocjalizacyjnej, nie możemy pominąć problemu przeludnienia zakładów karnych, jak również związanego z tym aspektu ekonomicznego. Należy zwrócić uwagę, że stosowanie systemu dozoru elektronicznego ogranicza koszty realizacji mało efektywnej i drogiej procedury wykonywania kary pozbawienia wolności w warunkach izolacji więziennej, a także potrzebę budowania kolejnych zakładów karnych. Ponadto system dozoru elektronicznego ma wymiar prewencyjny, gdyż sama już nieuchronność kary, niezależnie od stopnia jej dolegliwości, zniechęca do podejmowania zachowań niezgodnych z prawem.

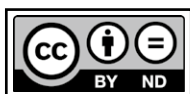
Opisany w niniejszym artykule system dozoru elektronicznego ma bardzo duży potencjał i jeśli będzie mądrze stosowany, istnieją szanse, że w przyszłości w zakładach karnych będą osadzeni tylko przestępcy niebezpieczni oraz recydywiści – a więc tylko te osoby, które wymagają całkowitego odizolowania od świata zewnętrznego. Taki stan rzeczy spowoduje, że finanse publiczne będą znacznie mniej obciążone kosztami związanymi z utrzymaniem zakładów penitencjarnych, a wybiegając myślami w przód, nie trudno wyobrazić sobie, że dozór elektroniczny ma szansę całkowicie zastąpić odbywanie kar w zamknięciu. Jego rozwój wymaga jednak ciągłej kontroli i analizy, a to w celu bieżącego udoskonalania.

BIBLIOGRAFIA

- Barczykowska, A. (2008). Sytuacja życiowa rodzin osób pozbawionych wolności. W L. Golińska, B. Budek (red.), *Rodzina i praca z perspektywy wyzwań i zagrożeń* (s. 341-354). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Kieszkowska, A. (2012). *Inkluzyjno-katalaktyczny model reintegracji społecznej skazanych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Kotowski, W., Kurzepa, B. (2014). *Dozór elektroniczny. Komentarz praktyczny*. Warszawa: LexisNexis.
- Lachowski, J. (2016). *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Mamak, K., Zajac, D. (2015). Dozór elektroniczny w świetle nowelizacji prawa karnego. *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 1.
- Ornowska, A., Zduński, I. (2014). *Resocjalizacja penitencjarna. Zarys problematyki*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej.
- Sarzała, D. (2014). Praca jako środek resocjalizacji penitencjarnej – teoretyczne i praktyczne aspekty problematyki. W K. Marzec-Holka, K. Mirosław-Nawrocka, J. Moleda (red.), *Współczesne uwarunkowania i wzory procesów resocjalizacji, reintegracji, inkluzyj w perspektywie teorii oraz praktyki* (s. 402-416). Warszawa: APS.
- Statystyki Biura Dozoru Elektronicznego. Pobrane z: <http://www.dozo-relektroniczny.gov.pl>.
- Stefański, R. (2017). *Kodeks karny. Komentarz*. Warszawa: C.H. Beck.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557.(2021) (Polska) <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20210000053/U/D20210053Lj.pdf>
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego Dz.U. 2007 nr 191 poz. 1366. (2013) (Polska). <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20071911366/U/D20071366Lj.pdf>
- Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw Dz.U. 2011 nr 217 poz. 1280. (2011) (Polska). <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20112171280/O/D20111280.pdf>
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw Dz.U. 2015 poz. 396. (2015) (Polska) <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000396/O/D20150396.pdf>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>